

Birkas belägenhet

En 1800-talsdebatt med sentida ekon

Av Påvel Nicklasson

Nicklasson, P., 2009. Birkas belägenhet. En 1800-talsdebatt med sentida ekon. (The location of Birka. A 19th century debate with recent echoes.) *Fornvännen* 104. Stockholm.

Birka is perennial focal point in Swedish historical and archaeological research. This paper relates a debate about Birka's location that raged in Sweden around 1850. A central participant was Johan Haquin Wallman (1792–1853). Wallman reacted to writings by Peter Wieselgren and Gustav Volmar Sylvander, who wished to place Birka at Birkenäs outside Kalmar. In fact this was Wallman's own idea that he had proposed some thirty years before. Since then he had done everything possible to withdraw his rash hypothesis, as he had reached the conclusion that Birka must have been in the Lake Mälaren area.

*Påvel Nicklasson, Silvergården 7B, SE-261 43 Landskrona
pavelnicklasson@bahnhof.se*

Birka och dess belägenhet är ett gammalt ämne i arkeologisk och historisk forskning. Arbetet med platsen började redan på 1600-talet och är fortfarande långt ifrån avslutat. De flesta äldre bidragen har summerats av Adolf Schüek (1926) och Kjell Kumlien (1970). Forskningen om Birka har gått fram längs krokiga vägar. Dessa är ofta intressanta att försöka följa. Längs dem finns spännande delar av arkeologins historia.

Man har in i modern tid velat lokalisera staden som Ansgar besökte till en mängd olika platser. Åland, Västergötland, Östergötland och Gotland har förts fram som kandidater. Numera är dock de flesta forskare ense om att Birka är identiskt med Björkö i Mälaren. Denna lokal föreslogs redan på 1600-talet av Johan Hadorph, som förmodligen företog de första arkeologiska undersökningarna på ön. Men osäkerheten om var Ansgars Birka legat var under de följande seklerna fortsatt stor och många platser fördes fram som tänkbara kandidater. År 1738 lanserade Jacob Wilde Sigtuna som Birkakandidat. Han

baserade detta på närläsning av de isländska sagorna. Under resten av 1700-talet och en bra bit in på 1800-talet var Wildes placering av Birka i Sigtuna den som kanske oftast återopades (Kumlien 1970, s. 16 f).

Björkö fortsatte dock att tilldra sig uppmärksamhet som en möjlig kandidat. Den engelske fornforskaren Alexander Seton genomförde på 1820-talet arkeologiska undersökningar på ön. Resultaten blev aldrig publicerade och Setons fynd är i stor oordning (Selling 1945). I och med Hjalmar Stolpes stort anlagda undersökningar på 1870-talet stod det dock klart vilken exceptionell plats Björkö är. Först då fanns det starka arkeologiska argument för att placera Ansgars Birka där. Tidigare byggde forskningen nästan uteslutande på tolkning av medeltida skriftliga källor som omtalar Birka. Stolpes utgrävningar innebar ett genombrott i Birkaforskningen eftersom man nu kunde ägna sig åt att analysera platsens karaktär i stället för att undra var den legat.

Ämnet för denna uppsats är inte var Birka

kan ha legat. Jag är i stället intresserad av den forskningsprocess som ledde fram till att Birka numera av de allra flesta placeras i Mälardalen. Jag försöker skildra framsteg och bakslag i forskningen om Birka i mitten av 1800-talet. Detta gör jag genom att fokusera på dåtidens främste Birkaexpert, Johan Haquin Wallman (1792–1853). Wallman nämns, trots sitt dåtida goda anseende, varken i Schücks eller Kumliens översikter. Som vi ska se var hans forskning om Birka betydande och innehåller resonemang som spökar än idag.

Då man ägnar sig åt arkeologihistorisk forskning inser man snart hur mycket arbete som ligger bakom våra etablerade sanningar. Det har funnits många stickspår och återvändsgränder inom forskningen. Ofta tenderar vi att blunda för dessa för att i stället fokusera på det vi anser vara fruktbara frågor. En stor del av de tankar som fortfarande styr vår syn på världen och arkeologin formades redan på 1800-talet. Det är därför extra synd av vi så ofta vänder 1800-talet ryggen. På så sätt förlorar vi en väg till självförståelse.

Johan Haquin Wallman

Wallman var från Östergötland och bodde nästan hela sitt liv i Linköpingstrakten. Han genomförde en osannolik mängd antikvariska resor. Dessa finansierades framför allt av Wallmans vän baron Jacob Adlerbeth. Denne var Götiska förbundets starke man och själv en skicklig fornforskare. Wallman var den som hade bäst grepp om landets fornlämningar under 1800-talet. Varken Wallmans eller Adlerbeths stora insatser för arkeologin har uppmärksamrats i den omfattning de förtjänar.

Wallman blev efter alla år som resande antikvarie svårt sjuk. Han övergav efter hand sina kringflackande studier. I stället satsade han på en ämbetsmannakarriär. Han blev lektor vid gymnasiet i Linköping. 1836 blev han prästvigd. 1841 tog han säte i Vitterhetsakademien. 1844 blev han riksdagsman för prästeståndet. 1851 fick han Nordstjärneorden. 1853 avled han efter en lång tids sjukdom.

Wallman kom efter ett livslångt forskande fram till den moderna ståndpunkten att Birka legat i Mälardalen. Detta framgår av ett föredrag han höll 1847 i Vitterhetsakademien.

»Herr Wallman uppläste en afhandling, innehållande grundade anmärkningar mot Prosten, Dr. Wieselgrens antagande, att det Birca, som af missionären Ansgarius besöktes, varit beläget på Berkenäs udde norr om Calmar. Med förkastande af denna mening ansåg Hr. Wallman sannolikare, att Bircas läge borde sökas vid Mälarens utlopp i Salt-sjön.» (KVHAA protokoll §100 tisd. d. 30 nov. 1847)

Detta ska ses som Wallmans sista ord i frågan om Birka. Han hade tidigare framfört tankar om andra platser för Birkas läge, bland annat just Birkenäs eller Björkenäs utanför Kalmar. Denna tidiga hypotes hade nu fallit honom i ryggen genom att den hade tagits över av Peter Wieselgren. Jag ska försöka kartlägga Wallmans väg fram till ett Birka i Mälardalen och den spännande debatt som åren runt 1850 fördes om Birka. Man ska ha i minnet att frågan om Birkas läge sågs som mycket svår. De flesta fornforskare vågade inte ge något säkert svar på var den vikingatida staden kunde ha legat.

Peter Wieselgren

Som framgår av citatet ovan var Wallmans presentation i Akademien en reaktion på ett arbete av Peter Wieselgren, närmare bestämt dennes minst sagt fantasifulla *Ny Smålands beskrifning* (Wieselgren 1844–45). Här placerade Wieselgren Birka vid Kalmarsund. På 1830-talet hade flera milstolpar i den arkeologiska forskningen kommit ut, som till exempel Christian Jürgensen Thomsens *Ledetraad* (1836), Sven Nilssons *Skandinaviska nordens ur-invånare* (1838) och Wallmans egen oförtjänt bortglömda *Öfversigt af Svenska fornlemningar* (1838). Wieselgrens skrift saknade dessas förtjänster. Men den blev 1840-talets mest omdebatterade antikvariska arbete. Man kan nästan karakterisera den som en sensationsskrift eller antikvarisk skandalskrift. Wieselgrens arbete fick genom hans populära tilltal och fantasifulla berättande stort genomslag. *Ny Smålands beskrifning* fick den i förtid åldrade och sjuklige Wallman att tända på alla cylindrar och ägna sina sista år åt forskning om Birka.

Smälänningen Peter Wieselgren levde mellan 1800 och 1877. Han är numera nog mest

ihågkommen som nykterhetsrörelsens grundare. Han blev liksom Wallman präst, och tillträdde 1833 en tjänst i Västerstad församling i Skåne. Efter att därefter ha varit präst i Helsingborg blev han 1857 domprost i Göteborg. Wieselgren var en mångsysslare som skrev inlägg i många olika ämnen. Under hela sitt liv hade han ett brinnande intresse för forntiden. Han sågs emellertid som väl fantasifull och opålitlig av sina samtida kollegor. Wallman och han hade varit vänner från 1820-talet och det finns flera brev bevarade mellan dem.

Wieselgrens arbete består av fyra böcker. Sammanlagt rör det sig om ett par tusen trycksidor. Hans storstilade historiska spekulationer är i huvudsak samlade i den första bokens närmare 600 sidor. I de följande volymerna tar han upp andra ämnen, men återvänder i sina sockenbeskrivningar då och då till fantasifulla skildringar av fornlämningar. Om man kort ska försöka sammanfatta hans massiva arbete är det en sanslös samling tankar och spekulationer om att det i Småland skulle ha funnits ett förhistoriskt rike där det mesta av forntidens historia utspelades.

Enligt Wieselgren var Småland under forntiden inte bara den centrala delen av Sverige och Skandinavien, utan även ett centralområde ur ett europeiskt perspektiv. Wieselgren menade att det finns belägg för flera utländska kolonier i Småland. Sålunda hade överlevare från Troja, fenicier, caledonier och ligurer slagit sig ner i Småland. Detta är en del av förklaringen till den internationella roll Småland spelade under forntiden. Med våra (och Wieselgrens samtids) mått är hans bevisföring minst sagt svag. Det främsta belägget för en ligurisk invandring till Småland är sålunda en viss likhet mellan folknamnet och flodnamnet Lagan. Arbetet förtjänar dock i vissa avseenden en djupare analys. Eftersom det fick stort genomslag påverkade en del av Wieselgrens idéer den mera seriösa forskningen. Man kan till exempel nämna Sven Nilssons (1875) skarpt kritiserade teori om en fenicisk kolonisation av Sydsandinavien under bronsåldern. Nilsson hade förespråkat idén tidigt och höll envist fast vid den. På gamla dar hämtade han säkert inspiration från Wieselgren.

Om jag kort skulle våga karakterisera Wieselgrens arbete är det romantisk fornforskning

på nedgång. Han var för ung för att ha upplevt de världsomskakande idéer som den tyske filosofen Friedrich Schelling fört fram. Dessa hade varit som starkast i Uppsala på 1810-talet och väglett äldre forskare som Wallman och Adlerbeth. Wieselgrens forskning bygger därför inte på någon världshistorisk vision om alltings ursprungliga enhet. Han saknar även visionen om ett framtida återvändande till en svunnen guldålder. Hans arbete kan bäst förstås som sanslöst överdriven och småskuren lokalpatriotism av helt annan karaktär än hur Wallman hade behandlat samma sagor, sägner och forntida källor runt 1820. Denne hade i sin ungdom skrivit en stor översikt över Värends fornlämningar (Wallman 1823). Den kom tyvärr aldrig att tryckas. Jag tror att Wallmans skarpa reaktion på Wieselgrens bok står att finna i deras skiljaktiga historiefilosofiska uppfattningar.

Om man försöker urskilja vad Wieselgren har att säga om Birkafrågan, så slår han redan i inledningskapitlet fast att Birka legat på Birkenäs eller Björkenäs utanför Kalmar. Argumenten följer två huvudlinjer. De allra flesta består i att Wieselgren tolkar alla skriftliga belägg som finns om Birka och Skandinavien äldre historia till att staden låg vid Kalmarsund. Han bearbetar först och främst Ansgarsvitan och Adam av Bremen, men finner stöd för sin uppfattning även i isländska sagor och hos arabiska krönikörer.

Wieselgren framför också mer arkeologiskt inriktade argument då han försöker tolka fornlämningsmiljön runt Kalmar och särskilt då vissa lämningar vid Birkenäs. Där fanns nämligen ett stort område med husgrunder och andra spår efter ett skeppsvarv från 1500-talet och framåt (Raä Kläckeberga 36; Ekman 1934; Knutsson 1998).

»Från Birke-stadens ruiner, jemte Birkenäs goda hamn, ligger Kalmar 1/2 mil. Och Birkestaden befinnes ega ansenliga lemningar af murar, källrar, grundwalor efter hus och eldstäder, men efter ringmurar synes intet tecken [...]» (Wieselgren 1844–45, s. 27)

Som stöd för tolkningen av lämningarna vid Birkenäs som Birka anför Wieselgren Nils Isak Löfgrens arbete *Kalmar och dess stift* (1828–30). Här

diskuterar Löfgren lämningarna vid Birkenäs. Wieselgren kritiserar dock Löfgren för att denne inte drar den uppenbara slutsatsen att det är Ansgars Birka som döljer sig bland ruinerna. Som vi ska se var Löfgren i själva verket direkt avvisande till tanken om Birka vid Kalmarsund.

Wieselgrens tolkning om Birka vid Kalmarsund leder till att det mesta i de isländska sagorna går att förlägga till Småland. Oden kom då han vandrade till Sverige till Småland och inte till Uppland. De flesta av dem som vi trott var Uppsalakungar hade i själva verket sitt säte i Småland. Där fick de trängas bland ligurer, fenicier och trojaner.

Wallmans väg till Birka

Wallman begick tidiga misstag i forskningen om Birkas läge som han fick ångra livet ut. I själva verket var det Wallman som var ursprunget till Wieselgrens färgstarka teori om Birka vid Kalmarsund.

Wallmans intresse för Birka hade börjat tidigt. Delar av processen beskrivs av Allan Ranius (1993, s. 68 f). Enligt denne förlade Wallman Birka i tur och ordning till Stockholm, Söderköping, Björkenäs och Sigtuna. Ranius bygger sina uppgifter delvis på andrahandskällor och brev som andra forskare skrivit till Wallman för att dryfta sina teorier om Birka. Placeringen av Birka är i dessa fall inte Wallmans. I Wallmans egna anteckningar och brev kan man följa hans forskning. Av dessa framgår att han i huvudsak följde några huvudspår vid bestämmandet av Birkas läge.

I ett brev till Adlerbeth från den 5 maj 1821 räknar Wallman upp de uppsatser som han arbetar på och som han vill publicera i Götiska förbundets tidskrift *Iduna*. Wallman skriver om Birka:

»Om staden Birca hos Rimbertus. Framställer i anledning af minnesmärken vid Calmar efter Biörn på Björnhofda, Björnö, eriks-Öre [etc], samt Adamus, en förmodan, att flera städer funnits i Skandinavien med (appellativ-)namnet Birca, och att hos Adamus något missförstånd skett.» (Br5a 1c Wallman till Adlerbeth 5 maj 1821)

Adamus är krönikören Adam av Bremen. Wallman förknippar Birka med Birkenäs. Wallman verkar dock mer vara ute efter att diskutera Birka-namnet än placeringen av Ansgars Birka. Hans iakttagelse om att det kan ha funnits många platser med birka-namn är korrekt.

I Nordiska Museets arkiv finns en odaterad kort uppsats på fyra sidor av Wallman, *Om Birka fordna stad*. Kanske är det ett utkast till den uppsats han lovade Adlerbeth. Liksom så många av Wallmans tidiga arbeten bygger uppsatsen på mer eller mindre halsbrytande etymologier. Wallman tar upp vissa tveksamheter hos Adam av Bremen som kan ifrågasätta en identifikation av Birka med Björkö i Mälaren. Sedan föreslår han Birkenäs eller Björkenäs norr om Kalmar som en troligare plats. Som stöd för detta anför han antika källor som Strabon, som talar om *Byrkannis* och Plinius som nämner *Burchara*. Namnen har likhet med Birkenäs. Detta, i kombination med romerska mynt som påträffats på Öland, visar på kontakter med romarriket, kanske till och med romersk närvaro på Öland. Uppsatsen slutar, »Detta hindrar icke, att Björkö i Mälaren äfvenledes varit stad, såsom Schröder af fornlämningar och traditioner visat; Norden har i fordna tider icke varit så fattig på städer, som allmänt förmodas». Johan Henrik Schröder (1791–1857) var en skicklig antikvarie och förbundsbroder i Götiska förbundet. 1830 blev han professor i litteraturhistoria och arkeologi vid Uppsala universitet. Om man översätter Wallmans »städer» till det moderna »centralplatser» så får man perspektiv på Wallmans vision. Den är inte alls olik idéer som många av nutidens arkeologer omfattar.

Från åren runt 1820 finns det andra handlingar som pekar på att Wallman ansåg att Ansgars Birka skulle lokaliseras till Kalmarsund. Den mest graverande källan är ett brev till Abraham Ahlqvist. Wallman säger i ett supplement att han hört berättelser om att det ska ha funnits en gammal stad vid Birkenäs. Han nämner platsen som en möjlig Birkaplats, förmodligen den dit Ansgar kom. Han förbinder Birkenäs med fornlämningar och ortnamn runt Kalmarsund som han menar går att identifiera med platser som nämns i Ansgarslegenden. Samtidigt är han inne på att det måste ha funnits flera Birka-

platser, varav en har legat i Mälardalen. Wallman är försiktig i brevet. Han säger att Birkas läge är omdebatterat och osäkert. Egentligen finns det inte mycket i det som han behöver skämmas för (UUB S85 Abraham Ahlquist Samlingar II Öland).

Wallman var således upphovsman till hypotesen om Birka vid Kalmarsund. Efter bara ett par år omprövade han dock hypotesen och tog avstånd från den. I ett brev från 1828 till godsägaren och fornforskaren Leonard Fredrik Rääf kommenterar han Löfgrens handskrivna arbete *Kalmar och Södra Delen af dess län*. Wallman har skrivit kommentarer i marginalen på Löfgrens text. Där Birka-Birkenäs nämns och hans tidigare teori diskuteras av Löfgren, skriver han kort och gott »Återkallad» (UUB Wallman till Rääf 1828 odat. 4475b).

Wallman och Löfgren brevväxlade flitigt i samband med att den senare 1827 färdigställde sin beskrivning om Kalmar stift. Wallman delade generöst med sig av sina insamlade uppgifter om forn lämningar och folkkultur. En sak påpekar Wallman gång på gång: han vill inte att Löfgren ska använda sig av hans Birkenästeori.

»Deremot vittnar hypotesen om Birkenäs och Birka endast om uphovsmannen d.v [dåvarande] obekantskap med de Författare, som omnämnt Birka och förtjenar således intet afseende.» (ATA Wallman till Löfgren 2 augusti 1827)

»Särskildt önskar jag också, att min i bref till Ahlquist meddelade, *orimliga* hypotes om birka, som var en frugt af de första omogna lärospånen, *icke med något ord omnämnes*, emedan jag icke *nu* kan erkänna en sats, som saknar alt stöd inför kritiker.» (ATA Wallman till Löfgren 16 december 1827. Kursiv stil understruken i originalet)

I ett svarsbrev från Löfgren till Wallman 1827 framgår det att Löfgren accepterat att Wallman tagit tillbaka sin hypotes:

»Jag har aldrig Af någon hypotes blifvit mer frapperad än af den om Chazarernes minnen vid Emån och om Björkenäs med

sitt Birca, ehuru Hr. Magistern nu återtagit denna sista.» (B151:6 Löfgren till Wallman 30 juli 1827).

Kazarer längs Emån var alltså sannolikare än att Birka legat vid Birkenäs. Att Wallman tagit tillbaka sina tidigare uppfattningar om var Birka kan ha legat framgår också indirekt av protokollet från ett möte i Linköpings domkapitel 1831 vid vilket Wallman var närvarande. Ämnet var att ordna kollekt för en minnesvård över Ansgar i samband med 1000-årsminnet av hans ankomst till Sverige. I protokollet förläggs Birka till Björkö i Mälaren. Wallman, som var stiftets främste fornforskare, verkar inte ha opponerat sig (Ranius 1993, s. 68 f).

Wallmans hypotes om Birka vid Kalmarsund satte, trots att han snabbt tog tillbaka den, spår i dåtidens forskning. Först ut var Abraham Ahlqvist (1794–1844) som utnyttjade informationen i brevet från Wallman 1820 i sin bok *Ölands historia och beskrifning* (Ahlqvist 1979 (1822), s. 32 f). Ahlqvist för i en fotnot ett längre resonemang om Birkas läge. I noten säger han:

»Birka bör således sökas wid Sweriges då varande gräns. Norr om Calmar i Kläckeberga Socken wid hafwet, har enligt tradition en stad Birca fordom warit i flor, och synes ännu lemningar efter gator, tomningar efter hus och flera andra andra minnesmärken.»

Ahlqvist berättar även att det på Erik XIV:s tid anlades ett skeppsvarv på platsen. Han gör inget stort nummer av Wallmans hypotes. Att han nämner den i en fotnot där han summerar den kniviga frågan om Birkas läge visar förmodligen att han ansåg hypotesen som osäker.

Nils Isak Löfgren (1797–1881) uppmärksammade i första delen av sitt arbete *Kalmar och dess stift* frågan om Birkas läge och Birkenäs (Löfgren 1828–30). Han lydde således inte fullt ut Wallmans uppmaning att låta saken bero. Dock nämner han inte Wallman i sammanhanget. Löfgren anför flera argument för att Birkenäs skulle ha varit Birka. Bland annat hänvisar han till en romersk flottexpedition som ska ha kommit till en plats vid namn *Byrkanis* (Löfgren 1828–30, s.

27 f). Argumentet har han, som vi sett, fått från Wallman. Till saken hör att Ahlqvist, Löfgren och Wallman var i stort sett jämnåriga. Då Wallman på någon av sina många antikvariska resor passerade Kalmar eller Öland brukade Ahlqvist och Löfgren ansluta för att de gemensamt skulle kunna utforska landsdelens fornlämningar.

Trots de goda indicierna avvisar Löfgren därefter teorin om Birka vid Kalmarsund.

»Men – då hypoteser, äfwen med den största skicklighet uppkastade och beledsagade med alt sken af sanning, ändå i hufvudsaken ingen ting bewisa, och då man saknar alt stöd af den *säkra* historien, att Bjrkenäs varit det fordna Birka, nödgas man lemna bemälte sats i sitt värde, som icke alldeles medgifwer, att den får räknas till de lösa gissningar, hwarmed hwarje Författare, som egnar sig åt fabeltidens historia, någon gång emot sin wilja kommer att liksom rida steckenferd.» (Löfgren 1828–30, s. 28)

Löfgren går igenom de skriftliga källor som berättar om Birka. Han drar slutsatsen att Birka måste ha legat i Mälardalen i närheten av Uppsala, Sigtuna och Södertälje. Han säger att det funnits många platser i Sverige med samma namn: »Ordet Birka torde vara en allmän beteckning och betyda: Stad eller Köping.» (Löfgren 1828–30, s. 29). Arkeologiskt mest intressant är att Löfgren tagit lämningarna vid Birkenäs under skärskådande. Hans slutsats är: »Men att ställets ålder skulle öfvergå Kalmars, kan åtminstone icke slutas af de der nu synliga fornlämningar, som onekligen äro i en sednare stil.» (Löfgren 1828–30, s. 29). Argumenten Löfgren använder är mycket snarlika dem som Wallman kom att använda 1850. Säkert har Löfgren fått sina argument genom den täta brevväxlingen med Wallman och samtal på tumanhand.

Wallmans hypotes om Birka vid Kalmarsund hade sålunda blivit granskad. Han själv och Löfgren avvisade den. Det är inte helt klart hur Ahlqvist såg på den. Att han nämner den kort i en fotnot kan tyda på att inte heller han var övertygad. En hypotes hade lagts fram av en ung entusiastisk forskare. Den hade prövats av honom och själv och av kollegor. Hypotesen hade

därvid inte hållit måttet utan förkastats. Birka vid Kalmarsund kunde därefter ha varit ett avslutat kapitel.

I och med Wieselgrens bok blev frågan om Birkas läge vid Kalmarsund under andra halvan av 1840-talet högaktuell. Det kan inte ha varit lätt för Wallman när hans brev till Ahlqvist från 1820 på detta sätt förföljde honom!

Gustaf Volmar Sylvander

Wieselgrens skrift fick stort genomslag. En av hans lärjungar var prästen Gustaf Volmar Sylvander (1816–82). Denne ville genom arkeologiska undersökningar bevisa Wieselgrens hypoteser om Birka. Att frågan om Birkas läge ansågs vara viktig framgår av att han 1848 fick i uppdrag av Vitterhetsakademien att genomföra arkeologiska undersökningar och uppmätningar av ruinerna vid Birkenäs (Schück 1926, s. 359). Det rörde sig som sagt om tidigmoderna varvslämningar (Raä Kläckeberga 36). Men Sylvander hade fått Vitterhetsakademiens uppdrag att arkeologiskt reda ut om Ansgars Birka legat där. Man kan tycka att resultaten av undersökningen blev magra och att man vid 1800-talets mitt inte klarade av att genomföra en arkeologisk undersökning på ett korrekt sätt. Ändå visar Akademiens uppdrag att man börjat arbeta med nya metoder. I stället för att enbart tolka och omtolka de skriftliga källorna sökte man nu genom riktade arkeologiska undersökningar få svar på centrala frågor om forntiden. Uppdraget visar vilket uppsving det arkeologiska tänkandet hade fått vid 1800-talets mitt.

Sylvander hade sannolikt varit i kontakt med den högt respekterade Wallman för att höra hans åsikt om Birka. I Nordiska museets arkiv finns ett odaterat fragmentariskt brev utan avsändare ställt till Wallman. Handstilen torde emellertid kunna identifieras som Sylvanders. I brevet läggs argument fram för att Birkenäs skulle vara Birka. Bland annat har brevskrivaren gjort en observation om murarnas »rent hedniska karaktär». Detta skulle borga för en hög ålder. Vi vet inte om Wallman svarade på brevet.

Till Vitterhetsakademien ankom i början av år 1850 ett digert manuskript från Sylvander. Av handläggningen framgår att det rörde sig om dennes grävrapport och vidare forskning om

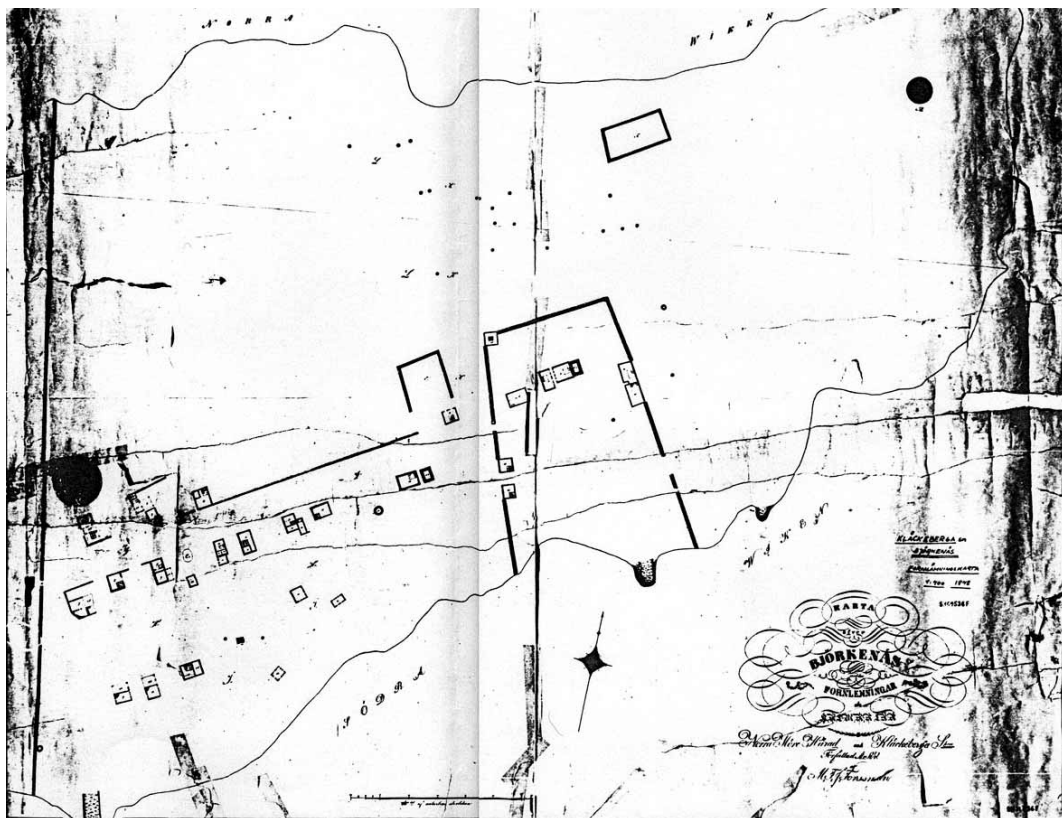


Fig. 1. Gustav Volmar Sylvanders uppmätning av de omdebatterade bebyggelseämningarna Raå Kläckeberga 36 på udden Björkenäs norr om Kalmar. Huvudsakligen rörde det sig om varvslämningar från 1500-talet och framåt. Idag är området till stora delar överbyggt med exklusiva bostäder. Fastän Vitterhetsakademien inte gav ut Sylvanders bok om Birka så behöll man hans ritningar. Dessa förvaras i ATA.
—Drawing by Gustaf Volmar Sylvander of the controversial ruins at Birkenäs outside of Kalmar. Largely obliterated today by later construction, they were most likely remains of an Early Modern shipyard. Although the Royal Swedish Academy of Letters chose not to publish Sylvander's book on Birka, it kept his plans which are curated at the ATA archives.

Birka. Vad jag har kunnat finna är dock inte skriften i sig bevarad, bara en del ritningar, bland annat planen (fig. 1). Sylvander bifogade en förfrågan om Akademien kunde tänka sig att stödja utgivningen av manuset.

»Af Collega Scholare i Calmar Magr. G. V. Sylvander hade blifvit insänt en utförlig Berättelse om den undersökning han, på Akademiens uppdrag, anställt på Björkenäs i Kläckeberga socken nära Calmar» (KVHAA Protokoll §7 onsd. 2 jan. 1850).

Akademiledamöterna Wallman och Henric Reuter Dahl utsågs till sakkunniga för att granska skriften. Inom Akademien sågs Wallman efter sina många års forskning i frågan, och med sin stora förtrogenhet med antika och forntida källor av alla de slag, som den ledande experten på Birka. Även Reuter Dahl hade forskat om ämnet. I sin bok *Svenska kyrkans historia* från 1838 hade han refererat det rådande ganska förvirrade forskningsläget. Själv anslöt sig Reuter Dahl till den tolkning Jacob Langebek fört fram då han gav ut *Vita Ansgarii* 1772. Enligt denne var Forn-

sigtuna och Birka samma plats och stod att finna i nuvarande Sigtuna. Reuterdahl var förutom att ha, en viss kompetens som fornforskare högt uppsatt inom svenska kyrkan. Han blev 1852 ecklesiastikminister och från 1856 ärkebiskop. Reuterdahl hade skrivit om Birka, men valet av honom som granskare berodde förmodligen mera på ämnets betydelse för Svenska kyrkan. Frågan om Birkas läge måste begrundas både från arkeologisk och teologisk synvinkel. Att man valde två så högt kvalificerade granskare visar på vilken vikt Akademien fäste vid frågan.

Wallman författade ett långt utlåtande om Sylvanders skrift. Reuterdahl nöjde sig med att instämna med Wallman. Utlåtandet är på många sätt inte särskilt starkt. Förmågan att genomföra och tolka komplexa arkeologiska utgrävningar var vid mitten av 1800-talet inte välutvecklad. Wallman var i första hand fornminnesinventerare och inte grävande arkeolog. Utlåtandet hjälper oss dock att rekonstruera hans sena Birka-forskning.

Att Wallman prioriterade ämnet framgår av hur snabbt han skrev sitt långa utlåtande. Han blev utsedd till sakkunnig den 2 januari 1850. Den 23 april hade hans utlåtande kommit Akademien tillhanda. Med avdrag för postgång hade Wallman på tre månader läst igenom ett tjockt manus och en ansevärd utgrävningsrapport samt författat ett utlåtande som är att likna vid en längre uppsats. Det är synd att Sylvanders manuskript inte är bevarat. Vi kan nu bara nå innehållet via Wallmans högst fientliga utlåtande.

Wallmans utlåtande upptar 16 mycket tätt skrivna sidor. Det återfinns som en bilaga i Vitterhetsakademiens protokoll från 1850 (KVHAA Protokoll § 95 23 april 1850). Wallman formligen kör över den stackars Sylvander. Hans kritik skjuter in sig på tre mål. Han underkänner för det första undersökningsmetodikerna och redovisningen. För det andra underkänner han de arkeologiska paralleller som Sylvander åberopar då han tolkar sina fynd. För det tredje underkänner Wallman analysen av de historiska källorna som strävat att lokalisera Ansgars Birka till Birkenäs. Wallman börjar visserligen sin kritik med att ge beröm för Sylvanders utgrävning:

»I förra afseendet har förf. efter min öfvertygelse på ett berömvärdt sätt sökt fullgöra Kongl. Akademiens uppdrag samt dervid ådagalagt en mer än vanlig uppmärksamhet och skicklighet.»

Sedan tar berömmet slut. Sylvander har slarvat med inmätningar och naturvetenskapliga iakttagelser som till exempel att notera höjden över havet. Wallman underkänner kort och gott den arkeologiska undersökningen.

Wallman menar att Sylvander varit alltför okritisk vad det gäller insamling av ortnamn och traditioner. »Det är mycket vanskligt att sluta till byggnadsruinernas höga ålder af jordfynd, ortnamn och traditioner.» Kyrkor och herrgårdar rivs och byggs upp igen, traditioner lever vidare. »Traditioner äro af stor vikt för Historien, men det fordras mycken erfarenhet och urskillning för att rätt kunna begagna dem. Det finnas nemligen genuina och eftergjorda fornsägnar, liksom äkta och falska antiqviteter.» Denna kritik hade lika väl kunnat riktas mot Wallmans egen tidiga forskning som ofta var väl okritisk. Hans källkritik blev dock bättre med åren.

Wallman vidgår att han själv 30 år tidigare sedan lagt fram teorin att Birkenäs skulle vara Birka. Denna teori passar han nu än en gång på att ta avstånd från. Nu lägger han fram tanken att Birkenäs skulle ha varit en station för sjömän innan Karlskrona byggdes. Han menar att lämningarna där är sena, medeltida eller eftermedeltida. Wallman framför, efter att ha gått igenom alla skriftliga källor, tanken att Birka måste ha legat i Svealand, nära Sigtuna, Södertälje och Uppsala.

Det är den stackars Sylvander som får ta emot Wallmans skoningslösa kritik. I själva verket är det minst lika mycket Peter Wieselgren som är måltavlan. Det var på grund av Wieselgrens bok som Sylvander hade fått möjlighet till utgrävningarna vid Birkenäs.

För att sammanfatta Wallmans ilska kritik kan man säga att argumenten baserade på historiska källor i huvudsak är starka. Wallman har genom noggrann forskning lyckats lokalisera Birka till Mälardalen, förmodligen Björkö. Hans arkeologiska argumentation är däremot svag och visar vilka stora brister det fanns i grävnings-

metodik och arkeologiskt kunnande vid 1800-talets mitt. Så vitt vi idag kan bedöma var husgrunderna som Sylvander undersökte från sen tid. Men han och Wallman jämför dem med husgrunderna i Ismantorps fornborg på Öland. De dateringar och jämförelser de för fram är helt uppåt väggarna och Wallman är inte stort bättre än Sylvander.

Sammantaget visar Wallman att han var duktig på att läsa och utvärdera historiska källor. Hans källkritik är mycket bättre nu än åren runt 1820. Han påtalar svårigheterna med att använda ortnamn och traditioner. Han ger dock inga metodologiska anvisningar för hur man skall nyttja dem. Det visar att han till del börjat omvärdera det romantiska sättet att närma sig forntiden. Jag skulle vilja påstå att Wallman efter 30 års erfarenhet som antikvarie insett att saker inte är så enkla. Fornlämningar och arkeologiska fynd är mer komplexa än vad man kan tro.

Det gick illa för Sylvander och hans manus. Wallman och Reuter Dahl avstyrkte att manuset skulle ges ut av Akademien. Akademien gick på de sakkunnigas linje och Sylvanders skrift blev inte utgiven.

»I öfverensstämmelse med hvad dessa Akademiens Ledamöter [Wallman och Reuter Dahl] föreslagit, fann Akademien, ehuru erkännande det nit och den uppmärksamhet, hvarmed undersökningen blifvit gjord, Berättelsen icke kunna i Akademiens Handlingar intagas.» (KVHAA Protokoll §95, 23 april 1850)

Sylvanders skrift om Birka och Birkenäs blev därmed aldrig publicerad. Bäst finns hans teorier om Birka därför presenterade i en avhandling på latin om Birka vid Kalmarsund, *De Situ Bircae oppida antiqui* (Sylvander 1849). Sylvander skrev den för att meritera sig till prästvigningen, innan utgrävningarna vid Birkenäs ägde rum. Vi får därför aldrig ta del av hans arkeologiska tolkningar.

Sylvanders avhandling har ett betydligt mera seriöst anslag än Wieselgrens vidlyftiga skrift. Sylvander går noggrant igenom de skriftliga källor som nämner Birka och förhållandena i Sverige under vikingatiden. I detta material finner

han stöd för att Birka låg vid Kalmarsund och inte i Mälardalen. Han ger även en resumé över den svenska Birkaforskningen och de tankar framförts om stadens läge från 1600-talet och framåt. Skriften ger en god och sansad bild av de teorier som låg bakom Sylvanders forskning. Han anger Wallmans ståndpunkt att Birka låg i Svealand (Sylvander 1849, s. 3). Eftersom han inte hänvisar till något skrivet arbete får vi anta att han och Wallman brevväxlat och att Sylvander därigenom fått veta Wallmans åsikt.

Sylvander kom i senare arbeten att fortsätta propagera nästan in absurdum för att Birka legat vid Kalmarsund. En stor del av första volymen av hans *Kalmar slotts och stads historia* ägnas åt att försöka bevisa denna tes (Sylvander 1864–74).

Wallmans Birkaskrift

Genom granskningen av Sylvanders arbete får vi en insikt i Wallmans Birkaforskning. Wallman arbetade under sina sista år med att få ut en bok i vilken han hade tänkt redovisa sin egen forskning om Birka och genom detta ge Peter Wieselgren svar på tal. Han frågade om och fick i brevväxling med riksantikvarien Bror Emil Hildebrand tillåtelse att ge ut boken utanför Vitterhetsakademien. »men så tycks ej ha skett», skriver Louise Bachman (1969, s. 112). Ranius skriver om Wallman och hans Birkabok att »efter hans död påträffades endast en samling lösa lappar» (Ranius 1993, s. 69). Att Wallmans Birkapappersats skulle vara försvunnen är efter en del arkivfynd jag gjort inte helt med sanningen överensstämmande.

Wallman brevväxlade under många år med bokförläggaren Lindh. Från 1830 hade han som extraknäck att översätta böcker åt denne från tyska till svenska. Han sålde även läroböcker på kommission till sina elever vid Linköpings gymnasium. Wallmans brev till Lindh förvaras på Kungliga Biblioteket. Lindhs brev till Wallman verkar däremot inte ha bevarats. Wallman skriver om sin Birkabok i två brev från 1850. Dessa är mycket viktiga källor till vad som sysselsatte Wallman under hans sista år. I det första brevet, som ankom till Lindh den 11 februari, erbjuder Wallman denne att ge ut boken.

^{Birka}
 Herzi ^{fred} Kare i fortiden häfder har die
 Atlantid, och i samma grad har med Snillels
 fjerrglad utvrigan die Sjunkts, Skall han ofta
 löpa fara an i hägringarna vid den ännu
 aflägsna och okända Rudska söka nya länder.
 Men Historien får ej på dessa träffnas fela angara
 grunda Landstatet öfver fortiden. Sedan genom en
 följd af kritiska ämben öfver stridne häfder, för
 hvilka Eric Berzelius kandte är den förste
 utmärkte representanten, Sveriges Historia intager
 värdig Ståndpunkt, hos Sjelfre Olof Rudbeck
 Seimda verk blifvit lagdt till handlingarna, Sjäfn
 en minn af Snillels förvillelde.

Det är därför väntadt, att i våra dagar en
 ny upplaga i fickformat af Atlantica samt ädt:
 öfver den en miniatyr af die förvillelde, att den Olof
 Rudbeck komma ut den Skandinaviska förmåldade riktne
 af Sagohäfder hela Skandinavien till Skåneplåts
 Vidarevids histnisk Skifra tjektes vika vinnan
 de tunga grändarna af en enda provind Sammanhänga
 förmåldade minnes. Likväl uppträda denna fiction vid

Fig. 2. Första sidan av Wallmans försvunna Birkauppsats. Den återfinns som en bilaga i ett brev till förläggare Lindh från 1850. Uppsatsen är skriven på tunt papper och texten på baksidan lyser igenom vilket gör den svåräst. Reproduktion KB. —The first page of Wallman's lost treatise on Birka. It is found as a supplement in a letter to the editor Lindh. The paper is written on very thin paper. The text on the reverse is visible through. This makes it hard to read.

»Härjämte medföljer början till en inför Kongl. V. Hist. och Ant. Akademien föredragen afhandling *om belägenheten af staden Birka*, en granskning af Dr Wieselgrens hypotes. Skulle Herr Brukspatron vilja förlägga den, så öfverlämnar jag, efter att därtill hafva sökt Akademiens tillåtelse, hvilken icke nekas mig, Skriften till Herr Brukspatrons disposition, utan anspråk på något annat honorarium, såvida ej det lilla arbetet skulle få någon mycket betydlig afsättning,

[...]

Skriften kommer icke att upptaga mer, än ungefärligen 8 à 9 sådana häften, som det medsända. Mitt ringa namn är icke aldeles obekant inom Sveriges Historiska litteratur och det är att vänta att de som äga Wieselgrens skrift, äfven köpa Kritiken. Jag vågar äfven smickra mig med den tanken, att många af mina talrika disciplar, under 33 års tjänstgöring vid Scholverket, äfvensom en eller annan af mina kamrater vid tvänne riksdagar skall köpa skriften för författarens skull. Jag får upplysa, att jag icke bjudit denna afhandling åt någon annan förläggare.» (KB Wallman till Lindh 11 februari 1850, kursiv stil understruken i originalet)

Brevet säger en del om Wallmans självuppfattning. Han har blivit riksdagsman, präst och lärare. Han är därmed en samhällets stöttepelare. Han uppfattas av kollegor som en auktoritet inom historia och fornforskning. Till brevet bifogar Wallman fyra handskrivna sidor som utgör inledningen på hans Birkabok. Detta är av allt att döma det enda som finns bevarat av den.

I det andra brevet daterat den 27 april 1850 fortsätter Wallman att informera Lindh om arbetet med skriften:

»Med förra posten ifrån Riksantiquarien emottog jag akademiens tillåtelse för tryckning af min afhandling om Ansgarii Birka och bör derom underrätta Herr Brukspatron. Akademiens benägna svar har af särskilta anledningar blifvit fördröjdt. Då tiden för ångkommunikationen nu instundar och herrarna vid Kongl. Bibliotheket med denna lägenhet lofvat nedsända den i Tyskland utgifna

Kritiska upplagan af Vita Ansgarii, vita Rimberti och Adamus Bremensis, de viktiga källorna för kännedomen om de första missionen till Norden, [?] mitt Manuscript ännu någon liten tid dröja på mitt arbetsbord, hvarigenom det, som jag hoppas icke skall förlora.« (KB Wallman till Lindh 27 April 1850, kursiv stil understruken i originalet)

Här slutar spåret efter Wallmans Birkabok. Brevet från april 1850 verkar vara det sista Wallman skrev till Lindh. Inga senare brev är bevarade. Birkauppsatsen har blivit liggande i väntan på att Wallman skall få tillgång till nya utgåvor av källskrifterna. Av allt att döma återvände han aldrig till arbetet med boken. De sista årens svåra ohälsa medförde att den aldrig blev färdig. Wallman var som så ofta alltför noggrann i sina studier.

Vad kan då sägas om Wallmans Birkaskrift? Av det första brevet till Lindh kan vi dra slutsatsen att hans bok bygger på föredraget i Vitterhetsakademien 1847. Vad innehåller då de fyra bevarade sidorna för tankar om Birka utöver de som Wallman framförde i granskningsärendet 1850? Dessvärre är de en liten besvikelse.

Jag vet inte om det var predikandet som präst eller vegeterandet som riksdagsman som medförde ett haveri för Wallmans tidigare så spänstiga skriftställarskap. Sidorna om Birka är en mässande och uttråkig programförklaring som aldrig egentligen kommer till skott. Utdraget är visserligen bara inledningen på ett större arbete. Wallmans avsikt kan ha varit att den riktiga forskningen skulle följa. Frågan är dock om den färdiga skriften, om Wallman skrivit den på samma sätt, hade lockat särskilt många läsare. Den skulle när allt kom omkring konkurrera med Wieselgrens mycket välformulerade och publik-tillvända skrift.

I inledningen klagör Wallman pompöst att skriften är riktad mot Peter Wieselgren och hans arbete om Småland. Han klagör att han betraktar Wieselgren som en nybörjare och jämför hans arbete vad det gäller fantastier med Olof Rudbecks sökande efter Atlantis. Lika pompöst och mångordigt fortsätter Wallman därefter att dissekera Wieselgrens teorier. Han menar att Wieselgren förlagt i stort sett alla

kända forntida händelser till Småland. Genom detta koncentreras hela forntiden till ett enda litet område. Detta är enligt Wallman samma sätt att skriva historia på som Rudbecks. Denne förlade hela världens forntid till Uppland och Sverige. På de fyra sidorna hinner Wallman bara börja lägga fram sin huvudkritik, att Wieselgrens historia saknar stöd i källmaterialet. Man kan dra slutsatsen att Wallmans skrift var tänkt som en bred kritik av Peter Wieselgrens fokusering på Småland. Skriften var inte specifikt inriktad på Birkafrågan, även om det var ett viktigt moment.

Det är intressant att Wallman i sitt sista planerade arbete om arkeologi jämför Wieselgrens fantastier med Rudbecks. I sin ungdom hade Wallman 1816–18 tillbringat ett drygt år som lärare och informator vid Adolf Fredriks skola i Stockholm. Under denna vistelse hade någon, förmodligen Wallmans vän amanuensen vid Kungliga Biblioteket, Lorenzo Hammarsköld, visat honom Rudbecks *Atlantica*. Det blev livsavgörande för Wallman. Boken invigde honom i göticismens mera avancerade tankar. Den fick honom att kasta alla sin ungdoms intressen över bord och viga sitt liv åt fornforskning. Nu hade han återvänt till läromästaren, men på ett helt annat kritiskt sätt. Cirkeln var slut.

Wallman 2007

En slutknorr som visar att Birkaforskningen fortfarande är högst aktuell är att amatörforskaren och lokalhistorikern Stig Enström år 2007 gav ut den vackra boken *Kalmar – Vikingatidens centrum*. Här för Enström fram i stort sett samma argument som Wieselgren och Sylvander använde för att belägga att Birka låg vid Birkenäs. Han menar att det historiska och arkeologiska etablissemangen inte tillräckligt uppmärksammat Kalmartraktens forntid. Det konspirations-teoretiska misstänklighöret av professionella historiker och arkeologer som gör allt för att dölja Sanningen känns igen från debatten om Västgötaskolan. Efter att ha skrivit om amatörer från 1800-talet har jag inte för avsikt att attackera en amatör från 2000-talet. Jag vill dock göra några påpekanden. Wallmans forskning tillhörde det tidiga 1800-talets främsta insatser inom

fornforskning och arkeologi. Samma sak kan inte sägas om Enströms. Enström har för dåliga kunskaper i arkeologi och historia för att hans bok ska kunna tillföra något väsentligt. Framför allt är det källkritiken och förmågan att tillgodogöra sig arkeologiska resultat som brister. Ansgarsmotivets överskuggande religiösa och ideologiska betydelse leder till felaktiga begrepp om vad historiska och arkeologiska källor verkligen kan säga om forntiden.

Enströms bok är dåligt efterforskad. Han nämner visserligen Wallman som den som kom på idén om Birka vid Kalmarsund. Men han säger ingenting om att Wallman sedan drog tillbaka sin hypotes och bekämpade den med all kraft. Om upphovsmannen till en hypotes efter noggrann prövning drar tillbaka den bör detta beaktas och ha konsekvenser för bedömningen av hypotesens hållbarhet. Märkligt nog nämner Enström inte, vad jag kan se, Peter Wieselgren. Wieselgren var den som yvigast lade ut texten om Birka vid Kalmarsund. Han var läromästare till Sylvander som Enström flera gånger lutar sig mot. Enström hade kunnat få ytterligare spännande argument för sina teser från en av de få forskare som verkligen trott på Birka vid Kalmarsund. Sammanfattningsvis innehåller Enströms bok knappt ett enda nytt argument. Alla hans teorier prövades och förkastades vid mitten av 1800-talet.

Wallmans förhastade brev till Abraham Ahlqvist från 1820 om Birka vid Kalmarsund spökar därmed än idag. Kanske är det därmed det enda i Wallmans stora forskargärning som ännu är aktuellt. Detta är djupt ironiskt eftersom Wallman med alla medel försökte dra tillbaka sin förhastade hypotes. Att han ägnade sig åt andra, mera givande ämnen har glömts bort.

Min sista reflektion är att det är synd att vi, samtidigt som vi gjort stora framsteg inom forskningen, har tappat kontakten med 1800-talet då en så stor del av vår värld formades. Jag hoppas med denna artikel kunna visa nyttan av att då och då anlägga ett arkeologihistoriskt betraktelsesätt. Forskningen tar sällan raka vägar. Det har krävts mängder av stickspår och urspårningar för att nå dit vi tror vi nått. Min berättelse om Wallman, Wieselgren och Sylvander skildrar några sådana.

*Referenser***Otryckta källor**

ATA: KVHAA:s Protokoll

Brevväxling mellan Johan Haquin Wallman och Nils Isak Löfgren

Götiska Förbundets och Jacob Adlerbeths Arkiv.

Wallman, J.H. 1823. *Anteckningar öfver Gamla Fylkeslandet Verends Historia och Fornlemningar, samlade under Resor igenom Provinsen, åren 1819, 1822. 1sta Häftet, Landets Historia och Hedniska Fornlemningar. Concept - Utkast.*

Linköpings Stiftsbibliotek: Brev från Johan Haquin Wallman till Jacob Adlerbeth, Br 5a

Brev från Nils Isak Löfgren till Johan Haquin Wallman

Nordiska Museets arkiv: Wallmans samling

Kungliga Biblioteket: Lindhs arkiv

Uppsala universitetsbibliotek: Rääfs brevsamling, UUB S85 Abraham Ahlquist Samlingar II Öland.

LitteraturAhlqvist, A., 1979 (1822). *Ölands Historia och Beskrifning*. Brombergs Faksimilserie. Första bandet. Uppsala.Bachman, M.-L., 1969. *Studier i Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens historia*. KVHAA:s Handlingar, Historiska Serien 14. Stockholm.Ekman, K., 1934. Sjöhistoriska undersökningar vid Björkenäs. Koncentrat av föredrag i ämnet, hållet vid Christophergilletts stämma den 22 nov. 1933. *Sancte Christophers gilles chroenica* 8. Kalmar.Enström, S., 2007. *Vikingatidens centrum*. Kalmar.Knutsson, A., 1998. *Björkenäs skeppsgård. Från dåvarande användning till nuvarande exploatering*. Stencil. Södertörns högskola.Kumlien, K., 1970. Der Historiker und das Birkaprob-lem. Holmqvist, W. (red.) *Early Medieval Studies* 1. Antikvariskt Arkiv 38. KVHAA. Stockholm.Langebek, J. (red.), 1772. *Scriptores rerum Danicarum medii ævi* 1. Köpenhamn.Löfgren, N.I., 1828–30. *Kalmar och dess stift i Småland*. Kalmar.Nilsson, S., 1838. *Skandinaviska nordens ur-invånare. Ett försök i komparativa ethnografien och ett bidrag till människoslägtets utvecklingshistoria*. Stockholm.– 1875. *Spår efter Feniciska kolonier i Skandinavien*. Stockholm.Ranius, A., 1993. Levin Christian Wiede. *Linköpings Biblioteks Handlingar*, ny serie 14. Linköping.Reuter Dahl, H., 1838. *Svenska kyrkans historia*, band 1. Lund.Schück, A., 1926. *Det svenska stadsväsendets uppkomst och äldsta utveckling*. Stockholm.Selling, D., 1945. *Alexander Seton (1768–1828) som fornforskare*. KVHAA:s Handlingar 59:3. Stockholm.Sylvander, G.V., 1849. *De situ Bircae Oppidi antiqui*. Kalmar.– 1864–74. *Kalmar slotts och stads historia* I–III. Kalmar.Thomsen, C.J., 1836. *Ledetraad til Nordisk Oldkyn-dighed*. Det kongelige Nordiske Oldskrift-Selskab. Köpenhamn.Wallman, J.H., 1838. *Öfversigt af Svenska fornlemningar, med anvisning till deras kändedom och beskrifning*. KVHAA:s Handlingar 14. Stockholm.Wieselgren, P., 1844–45. *Ny Smålands Beskrifning in-skränkt till Wexjö stift*, del 1. Växjö.Wilde, J., 1738. *Fordom Sweriges Historiographii Friher-rens Samuelis von Pufendorff Inledning til Swenska Statens Historie*. Stockholm.

Summary

Birka is perennial focal point in Swedish historical and archaeological research. At least since the 16th century there has been a multitude of ideas about where the famous Viking Age town was located. Most were based on interpretations of Medieval written sources. Since the 1870s, when Hjalmar Stolpe began excavating at Björkö in Mälaren, archaeological evidence has placed Ansgar's Birka quite firmly on the small island of Björkö in Lake Mälaren.

Although most scholars today believe that this is the Birka of the Viking Period, the town has previously been placed by scholars in Västergötland, Östergötland, on Åland and in Småland, near Kalmar. In this paper I relate an exciting debate about Birka that took place in Sweden around 1850. Central to the debate was the skilled antiquarian Johan Haquin Wallman (1792–1853). He reacted to writings by Peter Wieselgren and Gustav Volmar Sylvander, who placed Birka at Birkenäs outside Kalmar. In fact this

was Wallman's own idea that he had proposed some thirty years before. Subsequently he had done everything possible to withdraw his rash suggestion. He had in fact reached the conclusion that Birka must have been located in the Lake Mälaren area. During his last years Wallman worked on a book that would refute Peter Wieselgren's ideas. It has been presumed lost. Now, parts of Wallman's work have surfaced in an archive.

The debate around 1850 is currently mostly forgotten, although Kalmar as the location of Birka has recently once more been promoted. The same arguments are used again and should be refuted by the same counter-arguments. Through the study of the history of archaeology we can learn how much work and research lies behind our established knowledge. I also want to stress that much of our modern view of the world and prehistory was formed in the 19th century, even if we nowadays seem to have forgotten about it.